

»Čas mineva samo na videz«

Erika Pedretti: *Najožja domovina*; Cankarjeva založba. Ljubljana 2000, prevedla Anja Uršič

Ali obstaja jezik, s katerim lahko nekemu povemo, kaj nam pomeni domovina, če nam je bila na silo vzeta? Erika Pedretti priključuje kos mračnejše evropske zgodovine, še danes aktualen izgon Sudetskih Nemcev, ki doseže bralca na neposredno oseben način. So posameznikova čustva in zgodovinska dejstva nujno povezana na tak način, da lahko pri opisovanju prvih posežemo samo po kategorijah, ki pritičejo drugim, po vzroku, posledici, nacionalni pripadnosti, krivdi, sovraštvu? Nič ne bi bilo bolj enostavno, kot če bi lahko tako črno-belo opravili z osebno in kolektivno preteklostjo. Zgodi se vojna, nasilje, smrt, zgodovina ovrednoti, udeleženi se pomirijo, ne samo na kolektivni ravni, ampak tudi v svoji notranjosti. A kaj če odpove tudi čas, ki noče odigrati vloge pozabljenja?

Erika Pedretti, rojena leta 1930 nemško govorečim staršem na Severnem Moravskem, deli usodo Sudetskih Nemcev, ki so bili po letu 1945 pregnani iz svoje domovine in primorani na pot emigrantstva. Od leta 1945 do leta 1950 je živela v Švici, nadaljnji dve leti v Ameriki, potem pa se je vrnila v Švico, kjer živi in ustvarja še danes.

»Čas mineva samo na videz, čas se je ustavil v nas.« Erika Pedretti nam, bolj kot da bi hotela pripovedovati

zgodbo v pravem pomenu besede, odpre vrata v svoj notranji svet. To je svet otroštva in mladosti ženske, ki se trideset let po izgnanstvu iz Česke prvič vrne nazaj in nato še enkrat po štirinajstih letih. Zadnji dve časovni izhodišči služita kot vzvoda za pronicanje slik, ki so nastale še »doma« in ki se jih Anna, avtobiografska junakinja v *Najožji domovini*, ni nagledala in naposlušala do konca. Časi, kraji, ljudje in dogodki so v romanu med sabo premetani, kot je lahko premetana le človekova notranjost. Recepti čeških kolačev se umikajo diskurzu o umetnosti, nato privrejo na plano vonjave domače hiše pa dedek, s katerim korači po okoliških gozdovih. V naslednjem hipu smo v begunskem taborišču na jugu Francije, dokler se Pedrettijeva spet ne zave, da stoji na domačem dvorišču, trideset let kasneje, soočena z materialno odsotnostjo vsega, kar nosi s sabo, in minljivostjo. Pedrettijeva ujame kompleksnost človekove notranjosti in kompleksnost življenja ter ju z nizanem podob naravnost prenese v bralca. S svojim fragmentarnim načinom pisanja Anna potuje v kraje svoje mladosti, prepusti se melodiki češkega jezika, ki ga ne razume, a ga občuti kot materinščino. Pusti, da jo spomini cefrajo na koščke. Poskus, da bi te spomine izpodnesli novi, vedno znova propade. Ko se poskuša osredotočiti na tukaj in zdaj, se iz senc že luščijo slike srečnega otroštva, pomešane z vojnimi. Anna kapitulira pred vsakdanom, ki je nazadnje le še en sam pogled navznoter, nazaj. Kaj je domovina, kaj ožja domovina in kaj najožja, se sprašuje zavest. Krčenje srca pod sunki spominov, ki se

nenehno zgrinjajo nadenj, da bi ga nazadnje prisilili, da obstane z njimi.

Iz senc se izlušči Annin stric, slikar Gregor, in stopi na prizorišče evropskega vojnega dogajanja. Gregor zaradi zavračanja nacizma zapusti Češko veliko pred tem, ko so Sudetski Nemci leta 1938 priključeni rajhu, in se za dlje časa naseli v Parizu. A tedaj se žongliranje za njegovo identiteto šele prične. Kot Nemec vize ne more podaljševati na češkem konzulatu, ker ga ti zavrnejo, hkrati pa ga vpokličejo v češko armado in na sledi so mu Nemci, kot izdajalcu in sovražniku nacije. Ob koncu vojne se želi vrniti na Češko, a tega ne doživi, saj ga Čehi zopet naredijo za Nemca. Njegove slike na Češkem kot buržoazno in tuje zlo končajo v ognju. Po desetletjih pa se najde umetnostni zgodovinar, ki ga hoče na vsak način uvrstiti na strani češke antologije slikarstva in v širši kontekst češke slikarske ustvarjalnosti. Antijunak svojega časa, pacifist in predvsem umetnik in obenem še dolgo po svojem samomoru Annin osebni junak se izmuzne vsem okvirjem in njegova vest ga uvrsti kvečjemu samemu sebi. Zadnja beseda ne pade iz ust umetnostnega zgodovinarja, ampak umetnika, kakor prepusti Pedrettijeva zadnjo besedo posamezniku. Nasproti sili, ki človeka tako po političnem kot po nacionalnem in vsakršnem smislu brezkompromisno peha v prisilne pripadnosti, postavi posameznika, ki se ne pusti oropati lastne vesti.

Spominov na vojne grozote, ki so za Sudetske Nemce po münchenskem sporazumu in po priključitvi k rajhu leta 1938 nastopile s prihodom Rusov leta 1945 in njihovim izgnanstvom iz

Češke, ne spremljata ne obsodba ne maščevalnost. Prav tako ju Anna ni sposobna takrat, ko na svojih obiskih ugotovi, kako so se Čehi maščevali nad vsakršnimi ostanki nemške prisotnosti. Anni je več kot jasno, kaj so Nemci naredili Čehom, ve pa tudi, kaj so Nemci prizadejali Nemcem. Človeška zgodovina se kaže kot sklenjen krog nasilja in navidezno upravičenega in osmišljenega maščevanja, katerega logike Anna noče razumeti. V porušenih vasicah njenega otroštva so se znašli novi nezaželeni sosedi – Romi, ki pa so zgolj epizoda na evropskem bojišču. »Kaj se je zgodilo? Prav tisto, kar se bo pozneje spet dogajalo. Kaj so naredili? Prav tisto, kar bodo tudi pozneje spet počeli.« Kdo, zakaj in kot posledica česa – tega Pedrettijeva ne poimenuje, ostane le bolečina. Tako grozote vojnih prizorov »brezciljno« in nikamor odloženo oblebdijo v prostoru, daleč od smisla in daleč od pozabljenja.

»Zgodba« Pedrettijeva je izredno intimna, subtilno opisana drama njene družine, a umeščena v čas med tridesetimi in devetdesetimi leti, torej v čas od vzpona nacizma do padca komunističnih režimov, hkrati tudi zgodba Sudetskih Nemcev ali nazadnje zgodba, ki sodi v prostor Stare celine in je tako razširjena z dimenzijo evropskosti. Zaradi odsotnosti iskanja zadoščenja za storjene krivice, relativizirane s prisotnostjo nasilja kot dnevnega pojava, in zaradi razgrinjanja lepote občutenja, ko se življenje kaže kot skrivnost, roman Pedrettijeva bralca nagovarja na izredno zrel in estetski način.

Andreja Hočevar